

2. Гвоздецький В.Д. Оцінювання корупції в Україні: результати та напрями формування громадської думки // Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 8 груд. 2017 р.). Київ: Вид. Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 63–68.

3. Фодчук А.Б. Аспекти підвищення рівня поінформованості суспільства про антикорупційні заходи // Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 8 груд. 2017 р.). Київ: Вид. Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 46–49.

4. Купряшин Г.Л. Институциональные ловушки и кризисы государственного управления // Государственное управление. 2017. Вып. 60. С. 94–121.

5. Котова Л.В., Мешков К.С. Етапи розвитку українського антикорупційного законодавства // Правові засоби забезпечення та захисту прав людини: вітчизняний та зарубіжний досвід: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. науковців, юристів-практиків, молодих вчених, аспірантів, студентів (м. Северодонецьк, 13–14 квіт. 2017 р.) / за ред. проф. Б.Г. Розовського. Северодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2017. С. 105–111.

УДК 349.2

Любимов О. К.,

кандидат юридичних наук,

помічник судді Вищого господарського суду України

ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ ПРИНЦИПІВ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

У статті надано власне розуміння термінологічного поняття «принципи функціонування державної служби», наголошено на тому, що їх закріплення здійснюється в Конституції України, Законі України «Про державну службу» інших підзаконних нормативно-правових актах, які стосуються діяльності та функціонування державної служби в Україні. Охарактеризовано закріплення принципів державної служби в чинному Законі України «Про державну службу» та Законі України «Про державну службу» від 1993 року, вказано на недоліки нового закону щодо відсутності закріплення таких принципів як: демократизм, гуманізм, соціальна справедливість, ініціативність, компетентність, відданість справі, дотримання прав і законних інтересів органів місцевого самоврядування й дотримання прав підприємств, установ та організацій, об'єднань громадян. У рамках статті науковцем принципи функціонування державної служби поділено за їх спрямуванням на відповідні групи, а також здійснено їх характеристику.

Ключові слова: державна служба, принципи, класифікація, функціонування, держава.

Любимов О.К. По поводу произведения классификации принципов функционирования государственной службы В статье дано собственное понимание терминологического понятия «принципы функционирования государственной службы», отмечено, что их закрепление осуществляется в Конституции Украины, Законе Украины «О государственной службе» других подзаконных нормативно-правовых актах, касающихся деятельности и функционирования государственной службы в Украине. Охарактеризованы принципы государственной службы в действующем Законе Украины «О государственной службе» и Законе Украины «О государственной службе» от 1993 года, указано на недостатки нового закона, а именно об отсутствии закрепления таких принципов как: демократизм, гуманизм, справедливость, инициативность, компетентность, преданность делу, соблюдение прав и законных интересов органов местного самоуправления и соблюдение прав предприятий, учреждений и организаций, объединений граждан. В рамках статьи ученым принципы функционирования государственной службы разделены за направлением на группы, а также осуществлена их характеристика.

Ключевые слова: государственная служба, принципы, классификация, функционирование, государство.

Lubimov O. On the classification of the principles of the functioning of the civil service

The article gives a true understanding of the terminological notion of "the principles of functioning of the civil service", and it is emphasized that their consolidation is carried out in the Constitution of Ukraine, the Law of Ukraine "On Civil Service", and other subordinate legal acts related to the functioning and

functioning of the civil service in Ukraine. The consolidation of the principles of civil service in the current Law of Ukraine "On Civil Service" and the Law of Ukraine "On Civil Service" of 1993 are described, and the shortcomings of the new law concerning the absence of consolidation of such principles as: democracy, humanism, social justice, initiative, competence, loyalty are pointed out. In fact, observance of the rights and legitimate interests of local self-government bodies and observance of the rights of enterprises, institutions and organizations, associations of citizens. Within the framework of the article, the principles of functioning of the civil service are divided by the scientist according to their orientation into groups, as well as their consideration.

Key words: public service, principles, classification, functioning, state.

Функціонування державної служби базується на відповідних засадах організації її діяльності, без яких не можна досягнути належного балансу функціонування всіх органів державної влади та їх структурних підрозділів. Ключову роль у цьому відіграють принципи організації державної служби та діяльності державних службовців. З цього приводу цікавою є думка Г.Й.Ткача, який зазначає, що принципи відображають найсуттєвіші сторони організації і функціонування не тільки самої державної служби, але й всієї системи державних органів, визначають зміст складних взаємозв'язків усередині самої системи [1, с. 163]. Таким чином, наголосимо на тому, що чим детальніше визначені та сформульовані принципи державної служби тим краще здійснюється безпосереднє функціонування системи державної служби в цілому. Від чіткості сформульованих принципів залежить ефективність взаємозв'язку структурних підрозділів державного органу, їх взаємодії з іншими підприємствами, установами, організаціями, громадськістю тощо. Принципи державної служби є невід'ємною частиною належної організації та функціонування системи державної служби, вони визначають положення та напрямки державної політики, особливості та закономірності розвитку державного органу, організацію функціонування всієї системи державної служби.

Розгляд та дослідження принципів державної служби у своїх наукових працях досліджувала значна кількість вчених, серед яких варто відмітити. І.С. Жданова, С. В. Ківалова, Л.М. Курочки, І.І. Письменну, О.Ю. Оболенського, Г.Й. Ткача тощо. Проте, враховуючи рух України до Європейського Союзу у галузі державного управління, посилення ролі та значення державної служби у суспільному та державному житті, варто не припиняти наукові пошуки у питанні вивчення принципів роботи державної служби, оскільки, як говорить О.Ю. Оболенський, - принципи держслужби це: її сутність, найважливіші риси; загальний характер управлінської, законотворчої, організаційно-розпорядчої, консультативно-дорадчої тощо видів діяльності держслужбовців; закономірності в системі організації та функціонування держслужби; значущість, законність і соціальна цінність правовідносин, що виникають у системі держслужби; об'єктивні зв'язки у системі державно-службових правовідносин [2, с. 55]. З метою кращого вивчення принципів, які покладені в основу функціонування системи державної служби в Україні, пропонуємо здійснити розгляд наукових позицій щодо класифікації принципів державної служби та надати власну класифікацію принципів функціонування державної служби за їх спрямуванням, що і обумовлює написання зазначеної статті.

Загалом під поняттям принципи функціонування державної влади, ми пропонуємо розуміти основні засади, які відображають закономірності розвитку державної служби, діяльності осіб, які виконують функції держави та покладені в основу здійснення державними службовцями своїх функціональних повноважень, визначають загальні засади організації та діяльності державної служби, встановлюють зміст взаємозв'язків в системі самої державної служби, між окремими державними службовцями, так і при здійсненні взаємодії з іншими органами державної влади, підприємствами, установами, організаціями, громадянами, а також визначають напрямки здійснення євроінтеграційних процесів у системі державної служби. Тобто, принципи – це засади на яких базується як професійна діяльність державних службовців, вимоги до них, так і засади функціонування державної служби, реалізації її завдань та функцій у цілому.

Досліджуючи принципи державної служби наголосимо на тому, що їх закріплення здійснюється в Конституції України, Законі України «Про державну службу» інших підзаконних нормативно-правових актах, які стосуються діяльності та функціонування державної служби в Україні. Проте слід наголосити на відсутності єдиного вичерпного переліку принципів державної служби. Із прийняттям нового Закону України «Про державну службу» від 10.12.2015 № 889-VII [3] було значно оновлено систему принципів здійснення державної влади, в порівнянні з тими принципами, які були закладені в раніше діючому Законі України «Про державну службу» від 1993 [4]. Оновлені принципи в цілому відповідають новим завданням та цілям, які визначені у сфері державної служби в Україні, сучасним

умовам її розвитку і найголовніше євроінтеграційним процесам України у досліджуваній сфері. Однак, окремими науковцями охарактеризовано й певні недоліки нового Закону України «Про державну службу», які, на думку С.В. Ківалова полягають у вилученні із переліку таких принципів як: демократизм, гуманізм, соціальна справедливість, ініціативність, компетентність, відданість справі, дотримання прав і законних інтересів органів місцевого самоврядування й дотримання прав підприємств, установ та організацій, об'єднань громадян [5, с. 8-9]. Відзначимо, що вищевказані принципи є загальноновизнаними, проте, вважаємо, що їх закріплення у чинному Законі України «Про державну службу» було б доцільним, оскільки це ще раз би підкреслювало їх значення для функціонування державної служби, а отже закріплювало додаткові гарантії та необхідність їх дотримання. Особливо варто наголосити на тому, що принципи державної служби, які закріплені в статті 4 Закону не є вичерпними, мають бути досліджені у взаємодії з іншими принципами державної служби та діяльності державних службовців та зазвичай визначаються й іншими нормативно-правовими актами. Зокрема, у цьому контексті мова йде про принципи, які закріплені у Конституції України та принципи, які закріплюються у спеціалізованих Законах та нормативно-правових актах, які регулюють ту чи іншу діяльність чи сферу державного управління та визначають специфіку роботи відповідного державного органу.

У науковій літературі проблема дослідження принципів діяльності є досить поширеною та обговорюваною. У рамках нашої статті ми не будемо детально характеризувати кожний із принципів, який закріплений у Законі України «Про державну службу», оскільки зміст та сутність таких принципів вже неодноразово досліджувалась науковцями та аналізувалась практиками, а лише наголосимо на окремих аспектах їх удосконалення та запропонуємо власне розуміння здійснення їх класифікації. Наголосимо на тому, що серед науковців, точаться дискусії щодо визначення конкретних принципів державної служби. Так приклад, В.М. Манохін запропонував до принципів державної служби зачислити: 1) демократизм служби; 2) підзвітність і підконтрольність державних службовців представницьким органам влади безпосередньо і через їхні органи; 3) гласність служби; 4) законність і державна дисципліна; 5) соціальний і правовий захист державного службовця і його правомірної діяльності зі сторони держави і суспільства [6, с. 91–98]. В свою чергу, Ю.А. Тихомиров виділяє такі принципи: верховенство конституції; пріоритет прав і свобод людини та громадянина; рівний доступ до державної служби; обов'язковість для державних службовців рішень, прийнятих вищими державними органами та керівниками в межах їх повноважень; єдність основних вимог до державної служби; професіоналізм та компетентність державних службовців; гласність; відповідальність державних службовців за прийняті чи підготовлені ними рішення за невиконання або неналежне виконання своїх службових обов'язків; позапартійність державної служби; стабільність кадрів у державних органах [7, 310–311]. Таким чином, система принципів державної служби є досить розгалуженою та визначає основні засади діяльності державної служби, засади роботи кожного окремого державного службовця, засади при прийнятті управлінських рішень, виконання посадових та службових обов'язків тощо.

З метою більш кращого дослідження принципів державної служби пропонуємо здійснити їх класифікацію. Наголосимо, що у науковій літературі відсутній єдиний підхід до здійснення класифікації принципів функціонування державної служби, а тому різними науковцями по-різному проводиться така класифікація, що, на нашу думку, є суттєвим недоліком, оскільки до функціонування державної служби слід підходити комплексно. Розглянемо окремі підходи щодо класифікацій принципів державної служби. Наприклад, з цього приводу І.І. Письменна зазначає, що як і принципи державного управління, принципи державної служби доцільно класифікувати на конституційні та організаційно-функціональні. Конституційні принципи визначені положеннями Конституції України та конкретизуються у відповідних законодавчих актах. Організаційно-функціональні принципи державної служби встановлюються у спеціальних законодавчих та інших актах про державну службу і визначають специфічні відносини державно-службового характеру [8, с. 145]. Як зазначено у Енциклопедичному словнику з державного управління за загальною класифікацією принципи державного управління, які в цілому можна віднести й до принципів державної служби, поділяють так: структурно-цільові (узгодженість цілей, взаємодоповнюваність цілей, підпорядкованість локальних цілей загальним та ін.); структурно-функціональні (диференціації та фіксації, концентрації, комбінування, відповідності тощо); структурно-організаційні (єдності системи державної влади, централізації і децентралізації, територіально-галузевої принцип тощо); структурно-процесуальні (конкретизації управлінської діяльності, відповідності елементів (методів, форм і стадій) управлінської діяльності їх функціям) [9, 564].

У монографії «Реформування державного управління в Україні: проблеми і перспективи» за

загальною редакцією В.В. Цветкова принципи державної служби виокремлюються в такі групи: 1) «суспільно-політичні принципи, що відбивають та розкривають соціальну природу державного управління, його детермінованість і обумовленість суспільством»; 2) «культури управління, що синтезовані через дослідження функціональної та організаційної структур державного управління» [10, с. 162-163]. Дійсно, принципи, які покладені в основу функціонування системи державної служби мають бути спрямовані на втілення соціальних стандартів у державному та суспільному житті, реалізації соціальної спрямованості державної політики, реалізації соціальних завдань держави, посилення соціального захисту кожного громадянина. Цікавою, з нашої точки зору, є класифікація принципів, надана М. І. Карпою, який вважає, що за інституційним підходом предметами принципів публічної служби будуть: 1) сутність публічної служби загалом; 2) закономірності здійснення публічної служби; 3) взаємовідносини, зв'язки, що виникають між суб'єктами публічної служби; 4) ідеї, цінності, положення, установки, відповідно до яких функціонує публічна служба; 5) вимоги, правила, які регулюють питання здійснення публічної служби та забезпечення дотримання прав та свобод людини одночасно; 6) вимоги щодо статусу суб'єктів публічної служби та статусу публічного службовця тощо. В той же час науковець передбачає використання й організаційного критерію для групування предметів принципів. За організаційним підходом основними предметами принципів публічної служби є: 1) організація публічної служби; 2) системність функціонування публічної служби; 3) розподіл публічних функцій між суб'єктами публічної служби; 4) розподіл завдань та повноважень між суб'єктами публічної служби; 5) організація роботи публічних службовців; 6) проходження публічної служби тощо [11, с. 3]. Ми вважаємо, що наведена вище класифікація принципів державної служби є важливою, оскільки встановлює основи та характеризує всю сутність системи державної служби, визначає організацію роботи державного службовця, засади його правового статусу, проходження державної служби, організації її діяльності тощо. Зважаючи на вище викладене, та на основі аналізу наукових досліджень класифікації принципів державної служби пропонуємо здійснити власну класифікацію принципів державної служби за різними критеріями. За нормативно-правовим закріплення принципи державної служби, поділяти на ті, що визначені у: 1) Конституції України; 2) Законі України «Про державну службу»; 3) інших нормативно-правових актах; 4) міжнародних нормативно-правових актах, які ратифіковані Україною у сфері державної служби. За змістом здійснення: 1) основні принципи, тобто це всі ті принципи, які покладні в основу відповідних правовідносин, вони є постійними та їх дія є безперервною, що обумовлено специфікою державної служби, безперервним процесом виконання функцій держави; 2) додаткові принципи – існують поряд із основними, є їх невід'ємною частиною, проте, в окремих правовідносинах є домінуючими, оскільки можуть більш детально визначати та конкретизувати певні правовідносини з метою більш чіткішого розкриття їх змісту, визначення специфіки державно-службових правовідносин тощо. Ці принципи є допоміжними засадами визначення значущості, закономірності і соціальної цінності відносин, які виникають у системі державної служби та в роботі державного службовця.

Однією із найбільш доцільних, на нашу думку, класифікацій принципів державної служби варто назвати поділ за їх спрямованістю. До першої групи принципів ми пропонуємо віднести принципи, які характеризують систему державної служби в цілому, які є загальними та відображають основу для здійснення державної служби, виконання її завдань та функцій. Це принцип верховенства права, законності, стабільності, принцип відповідальності держави та державних службовців за свою діяльність перед суспільством, єдність державної політики, дотримання прав та свобод людини і громадянина тощо. Беззаперечно основним принципом функціонування державної служби є принцип законності, який передбачає, що державні службовці мають діяти виключно на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією України, законами України, підзаконними нормативно-правовими актами, а також відповідно до міжнародних договорів, які ратифіковані Україною у встановленому законом порядку. Як влучно характеризує зазначений принцип Л.М. Курочка - державний службовець зобов'язаний суворо виконувати правові акти, права громадян, робити все необхідне для їх реалізації та захисту. Реалізацією ідеї законності науковець називає такі напрями: державний службовець має добиватися виконання законів громадянами та організаціями, він повинен сам виконувати закони, його права мають бути захищені [12, с. 67-68]. Дійсно, державний службовець має бути взірцем дотримання законності, прав людини і громадянина, здійснювати свою діяльність виключно на законних засадах, не виходити за межі норм законодавства, дотримуватися у своїй діяльності пріоритету прав та свобод людини і громадянина.

Другою групою принципів є принципи, які визначають вимоги та характеризують самого державного службовця та встановлюють основні засади здійснення ним державних функцій та завдань.

До таких принципів ми пропонуємо віднести принцип професіоналізму, компетентності, політичної нейтральності, патріотизму, добросовісності, порядності, чесності, ініціативності, персональної відповідальності державного службовця за свої дії та прийняття ними управлінських рішень, тактовності при спілкуванні із громадянами та між собою, сумлінного та професійного виконання покладених на них обов'язків, поваги до гідності людини, недопущення порушення її прав та законних інтересів тощо. Дотримання цих принципів є ключовим у сфері державної служби, оскільки, як стверджує С.М. Сербогін, професійна діяльність накладає на державного службовця цілий ряд специфічних морально-етичних якостей та певних рис характеру, серед яких фахівці, насамперед, виділяють наступні: політична зрілість; принциповість; чесність; порядність; самовідданість; впевненість у собі; самокритичність; цілеспрямованість; почуття нового, прогресивного; скромність; тактовність; уважність; позитивна морально-етична поведінка; обізнаність з актуальними питаннями внутрішньої та зовнішньої політики; почуття міри в користуванні особистою владою [13, с. 358]. Ми погоджуємося, із тим, що вищевказана група принципів визначає вимоги до самого державного службовця на основі етичних норм, моральних цінностей, а також характеризує певні риси характеру державного службовця. Ця група принципів також встановлює й певні заборони щодо діяльності державного службовця. До таких заборон можна віднести отримання принципу політичної нейтральності, заборону вчинення дій, які дискредитують державний орган, порушення норми етичної поведінки, заборона дискримінації державної мови і протидія можливим спробам її дискримінації, не вчиняти дії, які можуть спричинити виникнення реального чи потенційного конфлікту інтересів під час проходження державної служби, завдати шкоди суспільним інтересам тощо.

Наступна група – принципи, які характеризують відкритість та доступність державної служби. До таких принципів віднесено принципи відкритості, гласності, прозорості, доступності діяльності державного службовця. Зокрема, прозорість у діяльності державних службовців забезпечується такими шляхами: а) оприлюднення в засобах масової інформації або в інший спосіб проектів нормативно-правових актів, прийнятих нормативно-правових актів та правових актів індивідуального характеру; б) забезпечення вільного доступу до інформації довідкового характеру; в) забезпечення можливості звернення до державного органу або окремого державного службовця зі зверненням про надання відповідної інформації [5, с. 13]. Вказана категорія принципів державної служби, на сьогодні, є досить актуальною, оскільки рух України до Європейського Союзу передбачає подальшу відкритість роботи державних службовців, все більшого та більшого висвітлення їх діяльності, участі громадськості в обговоренні та вирішенні нагальних проблем, які виникають при реалізації державної політики у відповідній сфері. Для реалізації принципів доступності, гласності та відкритості необхідним є створення фронтальних офісів надання послуг, проведення активної інформаційно-роз'яснювальної роботи серед населення з тих чи інших питань, висвітлення проблемних питань діяльності державної служби, реалізації поставлених перед ними завдань. Особливої уваги на сьогодні потребують нові форми взаємодії із громадянським суспільством, серед яких варто виділити: створення, так званих, інформаційних кіосків, проведення флеш-мобів, висвітлення діяльності органів влади на відповідних електронних інформаційних ресурсах, створення спеціальних офіційних сторінок органу влади на сайтах та у соціальних мережах, на яких розміщуються важливі інформаційні матеріали, ведення офіційної статистики, висловлення власних спостережень з того чи іншого питання тощо.

Наступною групою принципів є принципи, які характеризують безпосередню організацію діяльності державної служби – це принципи ефективності, принципи гнучкості та динамічності, принцип заборони адміністративної сваволі. Важливим, але не досить дослідженим, у системі державної служби є принцип гнучкості та динамічності. Характеризуючи зазначений принцип варто погодитися із думкою, О.П. Западинчука, який зазначає, саме гнучкість та динамічність принципів державної служби сприяють упровадженню інноваційних змін та модернізації інституту державної служби в період проведення адміністративних реформ, а їх онтологічне гносеологічне і методологічне ґрунтування – виробленню в державних службовців внутрішнього переконання та патріотичного ставлення до суспільних ідей, підвищеного почуття відповідальності та громадянської свідомості, громадянського обов'язку [14, с.163]. Ми повністю солідарні із позицією науковця та, продовжуючи його думку, зазначимо, що принцип гнучкості та динамічності має особливе значення при тих трансформаційних процесах, які на даний час відбуваються у сфері державної служби, її реформуванні, оптимізації структури, регенерації державних службовців. Модернізація інституту державної служби передбачає швидке провадження інноваційних змін, оперативне внесення відповідних змін до законів та нормативно-правових актів, динамічного процесу навчання, здійснення підготовки, перепідготовки, перекваліфікації державних службовців до європейських та міжнародно-правових стандартів та вимог, що і забезпечується принципом гнучкості та динамічності.

Розглядаючи зазначену групу принципів, ми не можемо не відзначити, що у наукових позиціях вчених досить досліджуваною темою є аналіз принципу наступності у діяльності державної служби. Наприклад, І.І. Письменна, зазначає, що саме завдяки цьому принципу зберігається інституційна пам'ять системи, яка не консервує цю систему у незмінному вигляді, а дає можливість удосконалювати її діяльність на основі напрацьованих соціальних відносин, що давали та можуть продовжувати давати суспільно-корисний результат [15, с. 50]. Вказаний принцип, на нашу думку, є одним із важливих принципів побудови ефективної системи державної служби в Україні, оскільки передбачає вироблення стратегічних напрямків роботи державної служби, реалізації різноманітних державних та регіональних програм розвитку державної служби. Принцип наступності полягає у передбаченні кожного подальшого кроку у функціонуванні системи державної служби, планування напрямків діяльності, використання ресурсів для отримання запланованих цілей та втілення відповідних ідей.

Наступна група принципів – це принципи, які характеризують процес прийняття управлінських рішень. До них слід віднести: принцип колегіальності, соціальної справедливості, самостійності прийняття рішень, персональної відповідальності за прийняте рішення, виконання службових обов'язків і дисципліни, поєднання місцевих і державних інтересів, інтересів різних соціальних груп. Це є важливою групою принципів, оскільки досить часто саме від процедури дотримання прийняття рішення залежить правомірність його прийняття, а отже неможливість його скасування з підстав недотримання процедури прийняття. Відзначимо, що порушення процедури прийняття управлінських рішень досить часто є наслідком їх скасування як вищестоящими органами державної влади, так і в судовому порядку.

Отже, охарактеризувавши суть, значення та провівши певну класифікацію принципів функціонування державної служби наголосимо на їх значимості для діяльності державного органу, зокрема щодо ефективності впровадження державних програм у суспільне життя, підвищення якості державного управління, надання адміністративних послуг, посилення взаємозв'язку держави та суспільства, наближення функціонування системи державної служби до європейсько-правових норм та стандартів. Реальне дотримання та функціонування принципів державної влади є запорукою нормального розвитку суспільства, яке базується на засадах тісної взаємодії державних службовців з громадянами, паритетності у їх взаємовідносинах, підвищення значущості, сутності, соціальної цінності тих відносин, які виникають як у системі державної служби, так і в суспільстві в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ткач Г.Й. Принципи службової діяльності в новому Законі України «Про державну службу» // Вісник Львівського університету. Серія Юридична. 2013. Вип. 58. С. 163-169.
2. Оболенський О.Ю. Принцип професіоналізму в державній службі // Вісник державної служби України. 1998. № 1. С. 54-61.
3. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VII // Відомості Верховної Ради України. 1016. № 4. Стор. 28. Стаття 149.
4. Про державну службу: Закон України від 16.12.1993 № 3723-XII (втратив чинність) // Відомості Верховної Ради України. – 1993. - № 52 – Ст. 490.
5. Ківалов С.В. Принципи державної служби у новому Законі України «Про державну службу» // Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць / МОН молоді спорт Україна, НУ ОЮА. О., 2013. Вип. 68, С. 7-15.
6. Манохин В.М. Концепция закона о государственной службе // Советское государство и право. 1991. № 12. С. 90-98.
7. Тихомиров Ю. А. Курс административного права и процесса / Тихомиров Ю.А. М. : Юринформцентр, 1998. 798 с.
8. Письменна І.І. Система принципів державної служби України в сучасних умовах суспільного розвитку // Вісник Академії митної служби України. Серія: «Державне управління», 2011, № 2. С. 144-150
9. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю. П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю.П. Сурміна. – К. : НАДУ, 2010. – 820 с
10. Реформування державного управління в Україні: проблеми і перспективи: моногр. / наук. кер. В.В. Цветков. К. : Оріяни, 1998. 364 С.
11. Карпа М.І. Принципи здійснення публічної служби // Демократичне врядування. Науковий вісник. 2011. Вип. 6. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2014_13_15

12. Курочка Л.М. Принципи державної служби в Україні: сучасні підходи // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 07/2012. № 3. С. 66-72.
13. Державна служба: навчальний посібник / Кол. авт.; за заг. ред. проф. С.М. Серьогіна. К.: ТОВ «СІК ГРУП УКРАЇНА», 2013. 526 с.
14. Западинчук О.П. Формування інституту державної служби в Україні: теоретичний аспект // Державне управління та місцеве самоврядування. 2014. Вип. 4 (23). С. 156-170
15. Письменна І.І. Роль принципу наступності в системі державної служби України в умовах суспільних трансформацій // Аспекти публічного управління. 2015. Жовтень № 10 (24). С. 48-54